

Nursing Research into Self-management and Empowerment in Chronic Care

Nieuwsbrief 6: mei 2016

Zelfmanagement, wat is dat nou eigenlijk precies?

"Zelfmanagement, daar worden we mee overspoeld", zo hoorde ik ooit een paar hbo-V studenten in een bus verzuchten, terwijl zij (net als ik) op weg waren naar mijn presentatie over dat thema. Inderdaad, er wordt veel over zelfmanagementondersteuning gesproken, vooral over dat het 'moet' en dat het 'de kern van verplegen is'. Over wat coachen van patiënten bij zelfmanagement nu precies inhoudt, hoe je dit als verpleegkundige doet in de dagelijkse praktijk en tegen welke dilemma's je daarbij aanloopt - daar gaat het veel minder vaak over. Zo dreigt zelfmanagementondersteuning een kwestie van theorie en niet van de praktijk te worden. Dat lijkt inderdaad het geval te zijn bij sommige hbo-V opleidingen, zo blijkt uit onze curriculumscan. Een enorme uitdaging voor het nieuwe curriculum in het kader van Bachelor Nursing 2020, waar ons team een bijdrage aan gaat leveren met een nieuw leerboek. Bovendien bestaat er nog geen helderheid over wat het begrip zelfmanagement nu precies inhoudt. Er blijkt zelfs geen overeenstemming over de doelgroep: geldt zelfmanagement voor iedereen of alleen voor mensen met chronische aandoeningen?

Laatst organiseerden we een expertmeeting waarin we brainstormden over welke begrippen allemaal samenhangen met

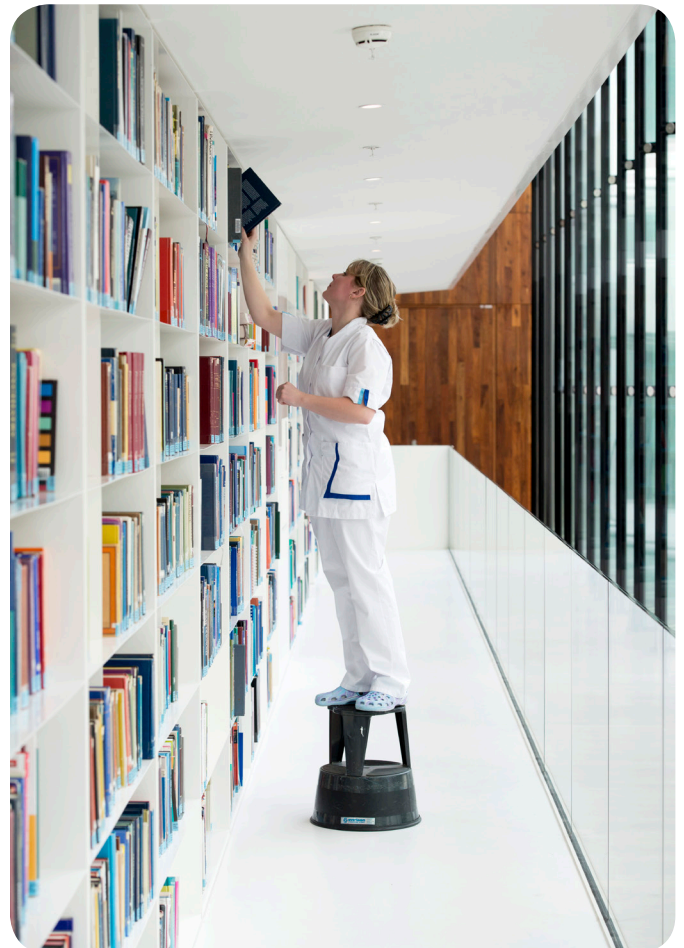
zelfmanagement, of ermee gelijk worden gesteld. Die lijst was behoorlijk lang: autonomie, eigen regie, zelfredzaamheid, gezamenlijke besluitvorming, preventie, positieve gezondheid, zelfzorg, persoonsgerichte zorg, empowerment, zelfeffectiviteit, therapietrouw, disease management, compassie en coaching. Er was consensus dat zelfmanagement echt bedoeld is voor mensen die dagelijks worstelen met chronische gezondheidsproblemen. Universele preventie is dus geen zelfmanagement. Maar eigen regie en gezamenlijke besluitvorming horen er wel bij: Zij zijn onlosmakelijk verbonden met persoonsgerichte zorg - met als doel een zo goed mogelijke kwaliteit van leven (niet therapietrouw).

Ook al is de term zelfmanagement een voorbeeld van typische 'hulpverlenerstaal', patiënten kunnen zich (na uitleg) wel in het begrip herkennen. Elke patiënt moet zijn ziekte inpassen in zijn dagelijks leven. En iedereen wil dat zorgverleners luisteren naar wat voor de patiënt echt belangrijk is en daar de zorg op aanpassen. Toch?

AnneLoes van Staa

Handreiking ethische dilemma's bij zelfmanagementondersteuning

Binnen NURSE-CC is tussen 2013 en 2015 onderzoek gedaan naar de ethische dilemma's die verpleegkundigen en patiënten ervaren als gevolg van de toegenomen aandacht voor zelfmanagement. Uit dit onderzoek bleek dat verpleegkundigen vaak dilemma's tegenkomen, maar deze niet expliciet bespreken met collega's. Er is daarom een handreiking ontwikkeld voor zorgverleners die betrokken zijn bij het ondersteunen van zelfmanagement en daar in de praktijk ethische dilemma's bij ondervinden. De handreiking geeft geen antwoorden hoe deze dilemma's op te lossen. Een dilemma ontstaat juist, omdat er geen eenduidige oplossing voor handen is. Discussie over deze dilemma's is niet alleen van belang voor de kwaliteit van zorg, maar ook voor het welbevinden van zorgverleners. De handreiking is bedoeld om deze discussie te ondersteunen. De handreiking bevat een vijftal casussen met botsende waarden van verpleegkundigen en patiënten. Bij iedere casus is nagedacht welke oplossingen denkbaar en haalbaar zijn. De handreiking is goed ontvangen door zowel zorgpraktijk als onderwijs. Zowel Nursing als Nurse Academy hebben casussen uit de handreiking overgenomen. De volledige handreiking is te downloaden op de website van Kenniscentrum Zorginnovatie via de link hr.nl/nurse-cc.

Curriculumscan hbo-V

In het najaar van 2015 hebben onderzoekers van NURSE-CC drie hbo-V opleidingen bezocht om het curriculum te scannen. Eerder werd dit gedaan bij de hbo-V in Rotterdam. Met deze curriculumscan krijgen we inzicht in hoe en waar (ondersteunen van) zelfmanagement aan bod komt in de hbo-V opleiding. De werkwijze bestond uit het interviewen van docenten en leidingge-

venden, het screenen van studiehandleidingen en het uitzetten van een vragenlijst onder vierdejaarsstudenten. De onderzoekers zijn de data nu aan het analyseren en hopen binnenkort de eerste resultaten te kunnen delen met de opleidingen. Een artikel over de Rotterdamse pilotstudie is verschenen in het tijdschrift *Onderwijs en Gezondheidszorg*.

Interventie Zelfmanagementweb en training verpleegkundigen

Om ervoor te zorgen dat verpleegkundig specialisten voldoende toegerust zijn om adequate zelfmanagementondersteuning te bieden aan poliklinische patiënten met een (chronische) aandoening, is samen met de afdelingen Niertransplantatie en Radiotherapie van het Erasmus MC een programma voor zelfmanagementondersteuning ontwikkeld. Het doel van dit programma is om verpleegkundig specialisten in staat te stellen binnen de huidige werkwijzen en structuren samen met de patiënt zijn/haar ondersteuningsbehoeften in kaart te brengen, waarbij de patiënt de leiding neemt door het Zelfmanagementweb in te vullen. Dit is een gespreks-hulpmiddel waarop de patiënt kan aangeven of, en in welke

mate, er problemen worden ondervonden op verschillende levensdomeinen. De verpleegkundig specialist bespreekt tijdens het consult met de patiënt waar hij/zij aan zou willen werken en wat daarbij de ondersteuningsbehoeften zijn. Op basis daarvan worden kleine, realistische doelen gesteld. Bij voorkeur worden deze door de patiënt zelf, eventueel in overleg met naasten, geformuleerd.

De betrokken verpleegkundig specialisten is een training aangeboden, waarin het aanleren van communicatieve vaardigheden voor coachende, oplossingsgerichte gespreksvoering om patiënten in een actieve rol te plaatsen (gebaseerd op de 'Solution-Focused Brief Therapy') centraal stond.

Wilt u aangeven hoe het met u gaat op het gebied van:

Uw antwoord kunt u aangeven door aan te kruisen:

- 1 = goed
- 2 = niet goed, maar ook niet slecht
- 3 = niet goed

Kenniscentrum
Zorginnovatie

De ervaringen van verpleegkundigen met de interventie

Marleen de Haan-van Buren en Mirjam Tielen, verpleegkundig specialisten, afdeling Niertransplantatie van het Erasmus MC.

Marleen: "Het verlengen van het 'gewone' consult met de interventie Zelfmanagementweb ervaren wij als zeer positief. Door alle levensgebieden te doorlopen krijg je in korte tijd een goed beeld van de patiënt en met welke problemen hij/zij worstelt." Mirjam vult aan: "Vaak is dit ook heel verrassend en de patiënten komen met dingen waar ze eerder nooit over begonnen zijn, maar waar ze wel mee zitten. Het formuleren van een concreet doel is nog wel lastig, al merk je wel dat naarmate we meer sessies gedaan hebben het steeds beter lukt."

Cora Braat, verpleegkundig specialist, afdeling Radiotherapie van het Erasmus MC:

"Er bestaat bij de patiënten veel animo voor een nazorggesprek. Naast de patiënten reageren ook de partners positief op de uitnodiging. Ik merk aan de patiënten dat ze, na een zwaar behandeltraject, graag over hun toekomst willen nadenken en weer willen werken aan de draad oppakken. Omdat ik de patiënt heb meegemaakt op het dieptepunt van de behandeling, is het ook fijn handreikingen kunnen te bieden waarmee ze hun dagelijks leven weer vorm kunnen geven."

Verpleegkundigen hebben vertrouwen in het ondersteunen van zelfmanagement

De resultaten van het vragenlijstonderzoek onder verpleegkundigen in het Erasmus MC laten zien dat verpleegkundigen over het algemeen voldoende vertrouwen hebben dat zij zelfmanagement kunnen ondersteunen. Toch doen ze minder aan zelfmanagementondersteuning dan we op basis van dit vertrouwen zouden verwachten. De belangrijkste oorzaak die verpleegkundigen hiervoor aangeven is gebrek aan tijd. Andere oorzaken zijn dat patiënten volgens verpleegkundigen te weinig kennis

hebben voor zelfmanagement, dat patiënten niet in staat zijn om keuzes te maken en dat zij niet gemotiveerd zijn voor zelfmanagement. Ook wordt genoemd dat verpleegkundigen zelf te weinig kennis hebben over zelfmanagementondersteuning. Die kennisbehoefte ligt vooral op het terrein van het samen opstellen van doelen. Het artikel waarin de resultaten van dit onderzoek worden beschreven is ingediend bij een internationaal tijdschrift.

Leerboek Zelfmanagement en Eigen Regie

Om de recente onderzoeksresultaten op gebied van zelfmanagementondersteuning te kunnen inbedden in het nieuwe hbo-V curriculum (Bachelor Nursing 2020), werken we aan een nieuw hbo-V onderwijsboek. Het boek *Zelfmanagement en Eigen Regie; ondersteunen van mensen met chronische aandoeningen in de praktijk* zal in april 2017 uitgegeven worden door BSL. Aan het boek werken diverse experts mee. Het doel om is om studenten, docenten en professionals meer ideeën, kennis en vaardigheden te geven over de concrete manieren waarop het ondersteunen van zelfmanagement vorm krijgt in de praktijk. Bij dit boek hoort ook een bijbehorende online leeromgeving.

Landelijke bijeenkomst Tussen Weten en Doen in Amsterdam

Vrijdag 17 juni 2016 organiseren onderzoeksgroepen COMPLEX CARE en NurseSMS de jaarlijkse netwerkbijeenkomst van het ZonMw-programma Tussen Weten en Doen II (TWDII). Het doel van de netwerkbijeenkomst is om kennis, goede voorbeelden en ervaringen te delen. Centraal staat wat de TWDII-onderzoeklijnen voor resultaten en inzichten hebben opgeleverd over: (1) het vormen van netwerken voor onderzoek en (2) ontwikkeling van carrièrepaden voor verpleegkundigen. Aanmelden kan via de website van ZonMw.

Publicaties

Been-Dahmen, J.M.J., Dwarswaard, J., Hazes, J.M.W., van Staa, A. & Ista, E. 2015. Nurses' views on patient self-management: a qualitative study. *Journal of Advanced Nursing*, doi: 10.1111/jan.12767.

van de Bovenkamp, H. & Dwarswaard, J. 2015. Ethische dilemma's bij eigen regie: oproep tot reflectie. *Podium voor Bio-ethiek*, 22(2):17-19.

Duprez V., van Hooft S.M., Dwarswaard J., van Staa A.L., Van Hecke A. & Strating M.M.H. (2016) The development and psychometric validation of the self-efficacy and performance in self-management support (SEPSS) Instrument. *Journal of Advanced Nursing*, doi: 10.1111/jan.12918.

Dwarswaard, J. & van de Bovenkamp, H. 2015. Self-management support of nurses: a qualitative exploratory study of ethical dilemmas, *Patient Education and Counseling*, doi: 10.1016/j.pec.2015.05.017.

Dwarswaard, J. & van de Bovenkamp, H. 2016. Dilemma's van zelfmanagement. *Nurse Academy O&T* 1:46-49.

van Hooft, S., de Kleine, K., van Staa, A. & Dwarswaard, J. (2016). 'Zelfmanagement, daar worden we mee overspoeld!' Ondersteunen van zelfmanagement bij mensen met een chronische aandoening in het curriculum van de hbo-v. *Onderwijs en Gezondheidszorg*, 2:26-29.

van Kruijssen, V., van Staa A.L., Dwarswaard J., in 't Veen H., Adams, S. 2015. The use of online self-management diaries for asthma and COPD: A qualitative study of patient and professional perceptions and behaviors, *Respiratory Care*, doi: 10.4187/respcare.03795.

instituut Beleid
& Management
Gezondheidszorg

Kenniscentrum
Zorginnovatie

Universiteit Utrecht

TNO innovation
for life

Wat is NURSE-CC

NURSE-CC staat voor Nursing Research into Self-management and Empowerment in Chronic Care. Dit is een gemeenschappelijk onderzoeksprogramma van Hogeschool Rotterdam (Kenniscentrum Zorginnovatie), Erasmus MC en Erasmus Universiteit (instituut Beleid en Management Gezondheidszorg) dat zich richt op (1) het vergroten van de effectiviteit van zelfmanagementondersteuning door verpleegkundigen en (2) verbeteren van verpleegkundige competenties en verpleegkundig onderwijs op dit gebied.

Het uiteindelijke doel is om de zorg voor mensen met chronische aandoeningen te verbeteren. Voor dit vijfjarige programma wordt 750.000 euro gefinancierd binnen het ZonMw-programma Tussen Weten en Doen II. Naast de Rotterdamse samenwerkingspartners zijn TNO, Vilans en de Universiteit Utrecht betrokken als adviseurs van dit programma.

Contact

Hogeschool Rotterdam
Kenniscentrum Zorginnovatie
dr. AnneLoes van Staa
a.van.staa@hr.nl
hr.nl/nurse-cc

Proeftuinen

De proeftuinen zien we als een academische werkplaats waarin wordt samengewerkt door professionals uit de praktijk, onderzoekers, promovendi, docenten en studenten van de hogeschool. Er vindt praktijkgericht onderzoek plaats, waardoor de proeftuin niet alleen geschikt is voor theorie- en instrumentvorming, maar ook voor de verspreiding van resultaten en de implementatie van passende interventies.

Binnen NURSE-CC zijn vijf proeftuinen ingericht:

1. Erasmus MC reumatologie
2. Erasmus MC radiotherapie en hemato-oncologie
3. Erasmus MC niertransplantatie
4. SPIL (Self-management & Participation Innovation Lab)
Erasmus MC - Sophia
5. Hogeschool Rotterdam - hbo-V